Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

ФІЛОСОФІЯ. ПЕДАГОГІКА. СУСПІЛЬСТВО

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 1

Засновано у 2011 році

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Лісова С.В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

Троян С.С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011

Головний редактор:

Шугаєва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

Вербець В. В. − д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Гон М. М. − д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Дем'янюк Т. Д. − к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Дичківська І. М. − к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. − д. пед. н., профессор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафіїк І. В. − д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Павелків Р. В. − д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

Пальчевський С. С. − д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко О. Б. − д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І. − к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;
Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;
Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;
Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету;
Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;
Яроцький П. Л. − д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 17745-6595Р

Адреса редакції: кафедра філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

Філософія

Гур'янова І. Е.	**9**	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
Заглинська Л. В.	**22**	Філософія економіки XX ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
Коберник Н. І.	**35**	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
Шугаєва Л. М.	**46**	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.	**54**	Глобалізація та іслам
Шевчук К. С.	**64**	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
Шевчук Д. М.	**76**	Постмодерні виміри політичної філософі

Педагогіка

Безкоровайна О. В.	**90**	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях

Генсіцька-Антонюк Н. О.	**102**	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
Гудовсек О. А.	**110**	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
Дем'янюк Т. Д.	**120**	Теоретико-методологіні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
Дичківська І. М.	**129**	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
Кособуцька Г. П.	**141**	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
Петренко О. Б.	**154**	Ґенеза гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
Поніманська Т. І.	**165**	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
Пироженко Л. В.	**176**	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
Рицька Н. Ф.	**186**	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

Сорочинська Т. А.	**195**	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
Тимочко І. Б.	**206**	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
Ціпан Т. С.	**217**	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацькмх об’єднань

Суспільство

Булига І. І.	**228**	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
Ворон О. П.	**238**	Місіонерська діяльність Римо-католицької церкви в умовах незалежності української держави
Гон М. М.	**250**	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
Дубей В. І.	**262**	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

Жилюк С. І.	**272**	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
Мишков В. Я.	**286**	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
Слесаренко А. В.	**296**	Чеський андеграунд 70–80-х років XX ст.: історико-культурний аналіз
Шеретюк Р. М.	**305**	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці XVIII ст.

9. Панарин О. С. Искушение глобализмом / О. С. Пинприн. – М. : Русский Национальный Фонд, 2000. – 416 с.
10. Хьосле В. Философия и экология / В. Хьосле / Серия Философы современного мира. Лекции в Институте философии РАН [перевод с немец]. – М. : Наука. – 1994. – 192 с.
11. Фрідмен М. Методологія позитивної економічної науки. М.,1996. – С.48–49.
12. Шимаї М. Виклики для посткризової глобальної системи / М. Шимаї // Економіка України. – № 4. – 2010. – С. 22–29.
13. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 355 с.

УДК 2+008(477)

Коберник Н. І.

ФЕНОМЕН КИРИЛА І МЕФОДІЯ: КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується культурно–релігієзнавчий аспект місіонерської діяльності слов’янських апостолів – Кирила і Мефодія. Автор спробувала визначити основні особливості і наслідки їх діяльності серед слов’ян.

***Ключові слова**: християнство, слов’янський обряд, візантійський обряд, латинський обряд, релігія, місіонерська діяльність, солунські брати.*

Коберник Н. И. Феномен Кирилла и Мефодия: культурно-религиозный аспект

В статье анализируется культурно-религиеведческий аспект мисионерской деятельности славянских апостолов – Кирила и Мефодия. Автор попробовала определить основные особенности и результаты деятельности среди славян.

***Ключевые слова:** християнство, славянский обряд, византийский обряд, латинский обряд, религия, мисионерская деятельность, солунские братья.*

The article analyses the religious aspect of the missionary activities of Slavic apostles – Cyril and Methodius. The author tried to

identify the main peculiarities and consequences of their activities among Slavs.

***Key words**: Christianity, Slavic rite, Byzantine rite, Latin rite, religion, missionary, activities, the Salonic brothers.*

Постановка проблеми. Історичний та культурний поступ народів і держав спричиняється не тільки об’єктивними умовами, але і суб’єктивними факторами. Видатні особистості досить часто прискорюють соціальний прогрес, визначають його спрямування, випереджаючи свою добу на тисячоліття.

Такими відомими постатями були два солунські брати – Кирило і Мефодій. Слов’янські апостоли, відчуваючи своє духовне покликання, своєю вірою, талантом і знаннями, апостольською працею і жертовним ставленням до виконання взятого на себе обов’язку, визначили шлях у майбутнє для всього слов’янського люду. Зрозуміти значення і вагомість їх просвітницького подвигу можна лише у широкому культурологічному аспекті.

Відомо, що брати створили першу слов’янську азбуку, витворили норми першої літературної мови слов’ян – старослов’янської. Досить повно цей факт досліджений філологічною та історичною науками. Але це далеко не єдиний здобуток Кирила і Мефодія. Головне, на нашу думку, полягає в тому, що вони християнізували слов’янський люд, започаткували слов’янський обряд, відмінний як від латинського так і грецького. Християнська релігія докорінно змінила світобачення слов’янського народу, стиль його мислення, напрям духовних орієнтацій, почалися інтенсивні переклади і розповсюдження християнської літератури. А тому слов’янські просвітники заслуговують більше уваги до своєї духовної спадщини, яка і нині не втрачає своєї актуальності.

З огляду на ці зауваження, ***метою*** наукової розвідки є здійснення релігієзнавчого аналізу місіонерської діяльності слов’янських апостолів – Кирила і Мефодія. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити ***наступні завдання***:

- зупинитись на умовах і факторах формування релігійного світогляду солунських братів;
- проаналізувати їх місіонерську діяльність;
- визначити особливості і результати цієї діяльності.

Стан наукової розробки проблеми: наукові розвідки в цій царині здійснюються як вітчизняними так і зарубіжними науковцями, серед яких відзначимо І. Огієнка, П. Яроцького, А. Власто, М. Брайчевського, В. Климчука, В. Істрина, Є. Уханову.

Виклад основного матеріалу. Слов'янство – це найбільша європейська спільнота, яка в своєму складі має південні (болгари, серби, хорвати, словени, македонці, боснійці), східні (українці, росіяни, білоруси), західні (поляки, чехи, словаки, лужичани) осередки. IX ст. для слов'ян – це один із найважливіших етапів економічного та культурного поступу. В цей період на слов'янських територіях складаються основні класи, формується державність нового феодального суспільства. У новостворених державах виникають раніше не відомі слов'янам політичні інститути, більш складні громадські структури, нові духовні потреби, які не могли бути задоволенні традиційними уявленнями про світ, культуру і людину. Саме в таких умовах важливим етапом в історії нових слов'янських держав стало прийняття християнства [9, с. 25].

Разом з тим, дозволимо собі не погодитись із авторами колективної монографії, які керуючись марксистсько-ленінською методологією, розглядають запровадження християнства у слов'ян як «подію, що була породжена розвитком суспільно-економічних відносин», як «ідеологічну систему, яка обслуговувала запити і потреби панівних класів» [3, с. 4]. Беззаперечно, що правляча верхівка відчувала потребу в християнському віровченні для ідеологічного забезпечення своїх прав, привілеїв і маєтностей, але, як на нашу думку, один із головних результатів прийняття християнства слов'янською спільнотою – це відкриття шляху до культурної, духовної спадщини християнського світу – носієм якої була середземноморська цивілізація.

Важливу роль у розповсюдженні нового віровчення відігравали численні філософські і загальноосвітні християнські школи: Каппадокійська, Антіохійська, Атенська, Александрійська, Магнаурська (учнем якої був Кирило-філософ) та низка інших шкіл. В них готували вмілих проповідників і полемістів, патристів і апологетів, спроможних відстояти і захистити християнство перед язичництвом та іудаїзмом. На захисті і розвитку християнських ідей зросли видатні мислителі східної і західної церков – Квінт

Тертуліан, Василій Великий, Григорій Богослов, Григорій Ниський, Августин Блаженний, Іоан Дамаскін, пізніше – Псел, Палама, та інші. Християнську традицію цих вчителів в середині IX ст. продовжили два слов'янські апостоли – Кирило і Мефодій, які своєю місіонерською діяльністю репрезентували себе «авторитетними богословами і мислителями, визнаними у всьому християнському світі» [4, с. 48].

Мефодій (який при хрещенні отримав ім'я Михайло) народився близько 815 року, а Константин – 826 року. Вони були дітьми військового офіцера з міста Салоніки. Тогочасні Салоніки були другим за величиною містом Візантійської імперії, де змішалися всі нації і народи. У місті проживало багато слов'ян і тому слов'янську мову можна було почути скрізь. Сім'я видатних солунських братів також була двомовною, оскільки батько був греком, а мати – слов'янкою [2, с. 50–51].

Мефодій уже в молоді роки вступив на державну службу і був правителем одного району Македонії протягом десяти років. Константин, проявляючи неабиякі здібності до навчання, 843 року поїхав до Константинополя, де отримав досить ґрунтовну освіту. У столиці він навчався разом із майбутнім імператором Михайлом III, користувався підтримкою логофета (міністра) Феоктиста. Його вчителями були найосвіченіші і найвпливовіші люди того часу – Лев Математик і Фотій, які були викладачами університету при Магнаурському палаці. Пізніше Константин заступить Фотія на посаді професора цього ж університету [2, с. 52–53].

В Константинополі майбутній апостол здобуває як світські так і християнські знання, виявляє великі здібності до вивчення мов. В житії читаємо: «в три месяца он выучил грамматику, затем изучил Гомера и геометрию, диалектике и философии учился у Льва и Фотия. Кроме этих наук, изучил риторику, арифметику, астрономию, музыкальное искусство и вообще все прочие эллинские науки. Хорошо знал не только греческий язык но и другие: латинский, сирський, и некоторые иностранные» [8, с. 329].

Ще з молодих років солунські брати – Константин і Мефодій, відчуваючи своє покликання, присвятили себе місіонерській справі. Основне завдання місіонерства полягало в наверненні слов'янського люду до християнства.

Перший досвід християнина-апологета молодий Кирило Філософ здобуває в полеміці з визначним іконоборцем Анієм, відставним патріархом Іоанном VII (Граматиком). У Візантії більше як століття точилася гостра боротьба між іконошанувальниками та іконоборцями, за якими стояли з одного боку монахи, а з другого – світська знать. Досить часто ця боротьба відбувалася як у вигляді ієрархічних інтриг і переворотів, так і вигляді богословських публічних виступів. І ось на одному із таких диспутів Константин отримує блискучу перемогу над досвідченим іконоборцем Іоанном VII. Теологічна полеміка оберталася довкола ікони. І як стверджує В. Климчук «Успіх у полеміці мала б забезпечити не риторика, а наукова аргументація. Філософ наголосив не лише на символічному змісті ікони, але й розкрив його знакову сигнальну природу, тобто дав глибоке семіотичне тлумачення символіки… Для хреста як символу, таким елементом є сама ідея хреста, тобто чотири сторони, для іконічного зображення абсолютним знаковим елементом, на думку філософа, є напис…» [4, с. 54].

Перемога в диспуті безсумнівно принесла Константину популярність і славу. Саме з цього часу імператор Михайло і патріарх Фотій, покладаючись на здібності молодого філософа, доручають йому складні відповідальні завдання. Направляють Константина, як посланця Візантії, до сусідніх народів для переконання їх в перевагах візантійського християнства перед всіма іншими релігіями.

Так, перша посольська місія Константина припадає на початок 50-х років. Він відправляється в Болгарію, на річку Брегальницю і обертає там в християнство багатьох болгар [7, с. 16].

Будучи ще молодою людиною, Константин бере участь у сарацинській посольській місії, яка відбувалася протягом перемир’я між візантійцями та арабами 855–856 рр. політична мета місії – обмін полоненими, а духовна – захист християнства. «Константин захищав християнство, наголошуючи на його… духовному багатстві, протиставив свободу вибору християнина жорсткій регламентній поведінці мусульманина. Слідом Григорієм Назіанзином порівняв християнського Бога з морською глибиною, пошук в якій потребує сильного розуму» [4, с. 54].

Константин, як істинний апологет християнської віри, захищає ідею триєдності Бога, демонструючи знання не тільки Біблії, але й Корану, використовуючи прийоми аргументованої логіки і витонченої діалектики.

Ця поїздка до мусульман мала велике значення для майбутнього досвіду апостольської діяльності Кирила. Саме тут він побачив реальне життя слов'ян і їх проблеми, пов'язані з вірою. Набрався досвіду ведення богословських диспутів, який йому пригодиться в пізніших дебатах з католицькими теологами.

Наступним етапом місіонерської праці Кирила і Мефодія була дипломатична і релігійна місія до Хазарії 860–861 років. Серед науковців точиться дискусія відповідно істинних цілей хазарської місії. Важливішим був релігійний чи дипломатичний аспект місії? Учасником був один з братів, чи обидва [9, с. 53–55].

В будь-якому випадку беззаперечним є той факт, що під час подорожі до Хазарії відбулися події, які стали провідними і визначальними в релігійному житті як для слов'янських народів, так і для самих апостолів.

Перша подія пов'язана із знайденням Константином поблизу Херсонеса мощів святого Климента Римського. Згідно з легендою, римський папа був замучений і втоплений в Херсонесі в кінці I ст. н. е. Константин разом із церковнослужителями та звичайними людьми знайшов ці мощі. Частина мощів була подарована Херсонеському собору, а решту Константин забрав із собою до Константинополя, де згодом вони стали найціннішою частиною дарів, привезених братами князеві Моравії 863 року [2, с. 55].

По-друге, зиму 860–861 років Константин прожив в Херсонесі Таврійському (нинішній Севастополь). Перебуваючи в Криму він, за твердженням Паннонської легенди «обріте же ту Євангеліє й Псалтирь руськими письмены писано, и чоловіка обріт, глаголюща тою бесідую, і бесідова с ним, и силу річи прішл своеи бесіді приклади розличнаа писмена, гласнаа, съ глснаа и к Богу молитву творя въскрои начат чести и сказати, и мнози ему дивляху, Бога валяще» [1, с. 121].

Звісно, що це ніяк не в'язалося із звичним припущенням відносно східних слов'ян як темних і неграмотних дикунів, відрізаних від загальнолюдського поступу. Кирило, отримавши

руські Євангелії і Псалтир, дуже легко навчився читати їх за допомогою людини, знайомої з тою грамотою. Житіє розкриває секрет того успіху: «Константин, беседуя с ним научился этой речи и на основании бесед разделил письмена на гласные и согланые буквы и с помощью Божией вскоре начал читать и обьяснять найденные книги» [8, с. 342]. Ключем до розуміння руських книг Кирилові послужила його власна мова (македонський діалект старо-болгарської) [1, с. 125–126].

По-третє, на зворотному шляху Константин досяг певних успіхів у наверненні до християнства деяких язичницьких народів. Проявляючи талант євангеліста, Константину вдалося переконати язичників зрубати і спалити священне дерево, якому вони поклонялись, і тим самим зміцнити християнську віру в напівхристиянському районі.

Після успішного завершення цієї місії Мефодій став абатом важливого Поліхронського монастиря на Олімпі, а Константин повернувся до викладацької практики [2, с. 55]. Можливо в цей час Константин почав творити слов’янський алфавіт і переклав Євангеліє і Псалтир на нову літературну мову. Адже незабаром на горизонті нова місія – Великоморавська.

Моравська місія – це найголовніша праця святих братів, яка принесла неоціненні наслідки для слов’янських народів, а самим братам віковічну славу. Вся попередня діяльність Константина і Мефодія була тільки підготовкою до їх моравської праці [5, с. 155].

Велика Моравія в середині IX ст. була однією з найкрупніших європейських держав. До цього часу тут було введено християнство за римським обрядом. Богослужіння велося латиною, якої місцеве населення не розуміло, а церковна влада знаходилась в руках баварського духовенства. Залежність від нього заважала моравському князю Ростиславу проводити свою зовнішню і внутрішню політику, адже в цей час він вів боротьбу з королем Людовіком Німецьким, якого баварське духовенство підтримувало. 863 року Людовік заключає союз з Болгарією, а тому Ростиславу необхідно було знайти союзника. Ним і стала Візантія. Ростислав приймає рішення про створення з її допомогою власної церковної організації і про введення слов’янської мови в

богослужіння. Це повинно було забезпечити йому незалежність в питаннях ідеології [9, с. 66].

Моравський князь Ростислав звертається з листом до візантійського імператора Михайла, в якому він просить того прислати такого вчителя «который бы веру христову обьяснил нам на нашем языке. Другые страны (славянские), увидя это, пожелают идти за нами. Ввиду этого, владыко, пошли к нам такого епископа и учителя. От вас во все страны добрый закон исходит» [8, с. 361–362]. Ростислав просив не просто проповідника, а єпископа, який би очолив церковну організацію в Моравії. Візантійський патріарх не міг назначати єпископів на землі, які знаходились під впливом римської курії. А тому він послав Константина, не наділеного офіційними повноваженнями [9, с. 67].

Головне завдання місіонерської діяльності Константина і Мефодія полягала в завершенні християнізації Великої Моравії, що розпочалося з кінця VIII ст. зусиллями німецького духовенства, але уже під патронатом візантійського імператора і візантійської церкви. «Ідея запровадження слов'янського богослужіння і слов'янського письма як засобу боротьби з впливом римської церкви західних правителів на середньоєвропейський регіон плекалась – про це згадується в житії – ще дідом і батьком імператора. В усякому разі масштаб наукового завдання на цей час добре усвідомлювався імператором та його оточенням. Потрібен був філософсько-філологічний геній Константин, щоб здійснити давній задум» [4, с. 55].

Константин чітко сформулював головний принцип своєї місіонерської діяльності: «всі люди повинні мати змогу молитися Богові своєю рідною мовою, лише в такий спосіб вони можуть досягти досконалості у розумінні і практиці віри» [2, с. 67].

Головне завдання солунських братів в Моравії – підготовка і навчання молодих слов'ян до служіння християнській церкві, а також навернення у християнство і охрещення язичників, якщо такі будуть. Однак це завдання виконувалось в дуже напружених умовах, тому що християнство у Моравії було значно більше розвинене, аніж слов'янські апостоли собі уявляли. Крім того суперечності із малокваліфікованими і малокомпетентними франкськими священнослужителями були неминучі. Франки були

зацікавлені в тому щоб східно-візантійські місіонери готували кадри священнослужителів із числа місцевих мешканців. Тому Константин і Мефодій, проявляючи християнську терпимість і повагу до західних традицій, не претендуючи на жодні ексклюзивні права, не намагалися беззастережно нав’язати мораванам свою концепцію слов’янської церкви [2, с. 68].

Тут вже ствердилась нова релігія латинським духовенством. І хоча мова богослужіння була латинською, слов’янська мова з самого початку використовувалась в проповідях і творах народнопоетичної усної творчості, у внутрішніх політичних і адміністративних справах. На основі літературної мови створеної солунськими братами та існуючого у великій Моравії слов’янського культурного діалекту, протягом короткого часу йшов процес формування слов’янської писемної мови, яка вважалась мовою церковних текстів. В житії читаємо: «…Константин перевёл со своими учениками всё церковное чинопоследование и научил их Утрени и Часам, Обедне и Вечерни, и Повечерию, и «тайной службе» [8, с. 363–364]. В житії Мефодія говориться про переклад Євангеліє, Апостола, Псалтиря, і «вибраних церковних служб».

Таким чином, в результаті перекладацької діяльності Константина і Мефодія, до якої було залучено багато учнів, на слов’янській мові було створені тексти, які давали уявлення про головні норми християнського світу і літературне письмо, здатне подібно грецькому і латинському обслуговувати всі сфери громадського життя Великоморавської держави [9, с. 71].

Захищаючи слов’янський обряд, основою якого є богослужіння рідною мовою, Константин вступає в боротьбу з триязичниками. Він стверджував, що для неписьменних слов’ян релігійна віра представлена іноземною мовою, неспроможна «достукатись до сердець та умів» [2, с. 72]. Виступаючи на Венеціанському соборі перед франкськими і німецькими єпископами, Константин захищає не лише слов’янське слово, а й право будь-якого народу на його мову, письмо, освіту, богослужіння і тим самим пропагує ідеї про рівність всіх людей перед Богом, про загальносвітовий характер релігії [4, с. 56].

У своєму останньому зверненні до брата, Константин просить

його не покидати слов'янську церкву, яку вони разом намагалися утвердити. Невдовзі після смерті Константина, Мефодій продовжує, справу їх життя під покровительством папи Андріана, який надіслав листа, адресованого всім трьом слов'янським правителям – Ростиславові, його небожеві Святополкові та Коцелові, в якому відверто схвалив використання слов'янського перекладу літургії і підготував ґрунт для призначення Мефодія єпископом усіх слов'ян центральної Європи. Одержавши від папи Андріана «сан архієпископа з додаванням статусу легата», у лютому 870 року Мефодій прибув до Паннонії, щоб обійняти свою посаду [2, с. 88–89].

Одним із перших кроків Мефодія стало посвячення у сан деяких слов'янських церковнослужителів підготовлених братами для Коцала, оскільки досі останній змушений був звертатися з проханням про відрядження священників до Зальцбурга. Активну проповідницьку діяльність Мефодій переклав на вірних і досвідчених учнів, а сам разом із трьома помічниками завершив повний переклад Біблії. Крім того, в останні роки свого життя виконав слов'янський переклад Патерика (книги проповідей), а також Номоканон – збірник церковних законів, складених у Візантії [2, с. 100].

Все своє зріле життя солунські брати – Константин і Мефодій присвятили духовній справі – запровадженню і утвердженню християнства серед слов'ян. Втілюючи свої християнські ідеї та переконання, вони ніколи не прагнули до слави та кар'єри, а разом з тим прославили своє ім'я на тисячоліття.

Особливість духовної праці Константина і Мефодія полягала в тому, що вона розгорталася між двома потужними релігійними центрами – Константинополем і Римом, і тим самим «відбивала боротьбу за сфери ідеологічного і політичного впливу між православ'ям і католицизмом». Візантійська церква в основу свого ідеологічного впливу брала просвіту, науково-богословські авторитети, переклади творів Святого письма, створення письма у народів, які його не мали. Християнське вчення для Візантії – це єдиний засіб утримання своїх войовничих сусідів, через це вона дотримувала значно обережніших і дипломатичніших методів. Римська церква – навпаки. Покладаючись в своїх діях на німецьких

феодалів, дотримуючись доктрини тримовності, тобто, святості трьох мов: єврейської, грецької, латинської, не сприяли розвиткові національної освіти і культури народів, що оберталися на християн [4, с. 47].

Як стверджують поважні релігієзнавці, між східною і західною церквами до цього часу точиться боротьба за те, чию церкву репрезентували солунські брати. Але ми в своїх дослідженнях мали змогу переконатися в тому, що слов’янські вчителі не ставили собі завдання підпорядкувати слов’янську церкву чи то Римському папі, чи Константинопольському патріарху. Вони прагнули відстояти право слов’ян на незалежність і самостійність. Ми погоджуємось з автором, який стверджує, що «їх звинувачували в єресі саме за те, що вони прагнули для слов’янських народів свій шлях поміж римським і візантійським впливом. Вони явно не приєдналися ні до однієї із сторін і шукали згоди обох церков для своєї самостійної служби церковно–слов’янською мовою». Не випадково, хоча вони вийшли з лона константинопольської церкви, вони запитували і добивалися згоди пап на відхил від канонів для слов’янських церков [6, с. 7–9].

Висновки та перспективи досліджень. Відтак, ідеї слов’янських просвітників співпадали із політичними намірами слов’янських князів, які також, приймаючи християнських місіонерів, прагнули зберегти свою незалежність від сусідніх могутніх християнських держав – імперії Каролінгів, Священної Римської імперії, Візантії. Князі добивалися особливої самостійної церковної організації на своїх територіях.

Кирило і Мефодій не тільки у своїх поглядах, але й в діях залишилися прихильниками вселенського підходу. В умовах, коли всі слов’яни були змушені так чи інакше орієнтуватися або на Західну (латинську), або на Східну (грецьку) церкви солунські брати насмілились започаткувати слов’янську церкву із слов’янським обрядом. Основу слов’янського обряду склали – Літургія, Денні служби, Псалтир та Новий Заповіт старослов’янською мовою. Переклади слов’янських першовчителів були обумовленні створенням нової слов’янської церкви і тому вони мали не тільки теоретичне, але й практичне значення.

Список використаних джерел і літератури

1. Брайчевський М. Ю. Походження слов’янської писемності / Михайло Брайчевський. – К. : Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2007. – 154 с. – (Книжки викладачів на УКМА; видання 3–тє).
2. Власто А. П. Запровадження християнства у слов’ян. Вступ до середньовічної історії слов’янства / А. П. Власто [переклад з англійської]. – К. : Юніверс, 2004. – 490 с.
3. Запровадження християнства на Русі / [Котляр М. Ф., Гломозда К. Ю., Головко О. Б. та ін.] – К. : Наукова думка, 1988. – 252 с.
4. Климчук В. Споконвіку було слово… (Нова метафізика у слов’ян) / Володимир Климчук // Сучасність. – 1999. – № 12 – С. 47–59.
5. Огієнко І. Константин і Мефодій. Їх життя і діяльність / Іван Огієнко. – Вінніпег – Канада, 1970. – 324 с.
6. Українська церква між Сходом і Заходом: зб. наук. праць / Наук. ред. Яроцький П. і ін. – К. : Наукова думка, 1996. – 224 с.
7. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки / Владимир Истрин. – М. : Изд. академии наук СССР, 1963 – 178 с.
8. Ростовский Д. Жития святых / Дмитрий Ростовский. – Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2003. – 931 с.
9. Уханова Е. В. У истоков славянской писменности / Е.Уханова. – М. : Муравей, 1998. – 240 с.

УДК 281.9:291.68(477)

Шугаєва Л. М.

ІДЕЙНО-СВІТОГЛЯДНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСЛАВНОГО СЕКТАНСТВА В УКРАЇНІ

У статті на основі філософсько-релігієзнавчого аналізу висвітлюються соціально-духовні витоки православного сектантства в Україні: проаналізовані його течії, характер і динаміка трансформації.